

ارزیابی اثرات زیست محیطی پروژه های شهری ، رهیافتی به سوی توسعه پایدار شهری

*مهندس محمد هادی حیدر زاده

**مهندس امیر حسن جعفری ورامینی

***مهندس هاشم خوشنام

چکیده:

نگرشی گذرا بر وضعیت محیط زیست جهان در دو دهه گذشته نشان می دهد که علی رغم حساسیت های اخیر در زمینه محیط زیست نه تنها اثرات مخرب انسانی کاهش نیافته بلکه مسایل حاد و دشواری مانند آلودگی شدید جو ، نازک شدن لایه ازن ، بروز پدیده گلخانه ای و گرم شدن کره زمین و اثرات متعدد ناشی از این پدیده ها مطرح شده است.

کلان شهر تهران نیز به عنوان پایتخت جمهوری اسلامی ایران در حدود ۱۰ میلیون نفر را در خود جای داده که این امر خود منجر به گسترش و شدت فشارهای وارده بر محیط زیست و در نتیجه بروز انواع آلودگی های زیست محیطی ، تخریب منابع و کاهش فضاها ی طبیعی و در پی آن افزایش نیاز شهروندان تهرانی به محیط زیستی سالم و در نتیجه افزایش انتظارات آنان از مدیران و برنامه ریزان شهری در کلان شهر تهران شده است. به این ترتیب نقش مدیران و برنامه ریزان شهری شهر تهران تنها تعیین کاربری های اراضی و برنامه ریزی فضایی نخواهد بود، بلکه یکی از اصلی ترین و مهم ترین وظایفی که بر عهده آنان می باشد، برنامه ریزی شهری در جهت توسعه پایدار کلان شهر تهران می باشد.

لذا مطالعه و برنامه ریزی در جهت شناسایی، حذف یا کاهش آلودگی های زیست محیطی که گریبانگیر مردم و به عبارتی کلان شهر تهران می باشد و همچنین توجه به مسائل و ملاحظات زیست محیطی در برنامه ریزی ها ، فعالیت ها و اقدامات توسعه در کلان شهر تهران ، می تواند گامی موثر در جهت بهبود وضعیت محیط زیست و در نتیجه ارتقاء سطح کیفیت زندگی مردم باشد. از این رو :

توجه به مطالعات زیست محیطی و به طور مشخص انجام مطالعات ارزیابی اثرات زیست محیطی در مرحله امکان سنجی ، مکان یابی و قبل از اجرای پروژه های عمرانی در شهر تهران به عنوان یکی از موثرترین روشهای مدیریتی در کاهش اثرات زیست محیطی و ابزاری در راه رسیدن به توسعه پایدار شهری به شمار می رود .

در این مقاله سعی شده است که ضمن بررسی نیازها و ضرورت های ارزیابی زیست محیطی پروژه های شهری ، برخی از اثرات سوء زیست محیطی در کاهش کیفیت زندگی شهری این گونه پروژه ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد و ارزیابی اثرات زیست محیطی به عنوان یکی از مهمترین ابزار دستیابی به توسعه پایدار شهری مورد بررسی قرار گیرد و راهکار اجرایی شدن مطالعات ارزیابی زیست محیطی برای پروژه های شهری توسط شهرداری تهران ارائه گردد.

کلمات کلیدی:

ارزیابی اثرات توسعه، توسعه پایدار، پروژه های عمرانی شهری

* مشاور شهردار تهران در امور محیط زیست و رییس ستاد محیط زیست و توسعه پایدار شهرداری تهران

** قائم مقام و مدیر پژوهشی ستاد محیط زیست و توسعه پایدار شهرداری تهران

*** کارشناس گروه مدیریت محیط زیست ستاد محیط زیست و توسعه پایدار شهرداری تهران

مقدمه

امروزه محیطهای زیست شهری با مشکلات گوناگونی مواجهند. شهرکها و شهرها از لحاظ وسعت و جمعیت مرتب در حال رشد هستند و با رشد خود مناطق با ارزش طبیعی و زمینهای کشاورزی را از بین می برند.

فعالان محیط زیست در گذشته معمولاً توجه خود را بر سرزمینهای غیر مسکونی متمرکز می کردند اما در آینده تمرکز بر روی شهرها و شهرکها اهمیت بیشتری خواهد داشت و باید به آنها بعنوان محیطهای مناسب قابل زیست توجه نمود و بین فعالیتهای صنعتی، تجاری و کیفیت محیط زیست شهری هماهنگی بوجود آورد. در کشورهای توسعه یافته همچون آمریکا، ژاپن و کشورهای اروپای غربی نرخ شهرنشینی بالا بوده حال آنکه این رقم برای کشورهای در حال توسعه کمتر است، این روند بشدت در حال رشد است. در سال ۱۹۵۰ فقط تعداد معدودی از نواحی شهری جهان جمعیتی بیش از ۴ میلیون نفر داشت اما اکنون بیش از ۷۵ شهر جهان بیش از ۴ میلیون نفر جمعیت دارند. از این پس لازم است تا به کیفیت محیط زیست شهری تاکید بیشتری شود.

واژه پایدار امروزه به طور گسترده ای به منظور توصیف جهانی که در آن نظامهای انسانی و طبیعی توأم بتوانند تا آینده ای دور ادامه حیات دهند بکار گرفته می شود. مفهوم "توسعه پایدار" به معنی ارائه راه حلهایی در مقابل الگوهای سنتی، کالبدی، اجتماعی و اقتصادی توسعه می باشد که بتواند از بروز مسائلی همچون نابودی منابع طبیعی، تخریب اکوسیستمها، آلودگی ها، افزایش بیرویه جمعیت، رواج بی عدالتی و پایین آمدن کیفیت زندگی انسانها و... جلوگیری کرده و منابع طبیعی را برای استفاده نسلهای آینده حفظ نماید.

توسعه شهری پایدار را نیز می توان به عنوان توسعه ای تعریف نمود که "سلامت اجتماعی و اکولوژیکی بلند مدت شهرها را بهبود بخشد". بر اساس این تعریف پایه های اصلی پایداری شهری باید زمینه هایی چون: کاربری فشرده و با کارائی-اتومبیل کمتر دسترسی بیشتر-آلودگی و مواد زائد کمتر-مسکن و محیطهای مناسب زندگی-اکولوژی اجتماعی سالم-مشارکت مردم و... را در بر داشته باشد.

باید توجه داشت که ایده پایداری کاملاً نو بوده و درک معانی و چگونگی بکار گرفتن آن همچنان در حال شکل گیری است.

برای مدیریت شهری در راستای توسعه پایدار ابزارهای گوناگونی نیاز است. که می توان به انواع طرح های توسعه شهری مثل طرح های تفضیلی و جامع اشاره نمود و همچنین سیستمهای مدیریتی مختلفی که وجود دارد. در این میان ارزیابی اثرات زیست محیطی ابزار قدرتمندی در این زمینه می باشد که باید در مدیریت شهری پایدار جایگاه خود را باز یابد.

توسعه پایدار

توسعه پایدار یکی از واضح ترین مفاهیمی است که به خوبی آنچه را که در ذهن و اندیشه بسیاری از مردم است بیان می کند و به همین علت این واژه به سرعت فراگیر شده و کاربرد عمومی پیدا کرده است. پیدایش مفهوم پایداری در دهه ۱۹۷۰ را می توان نتیجه رشد منطقی آگاهی تازه ای نسبت به مسائل محیط زیست و توسعه دانست که به نوبه خود تحت تاثیر عواملی همچون نهضت های زیست محیطی دهه ۶۰، انتشار کتابهایی نظیر محدودیتهای رشد و اولین کنفرانس سازمان ملل متحد در مورد محیط زیست و توسعه که در سال ۱۹۷۲ در استکهلم برگزار گردید قرار گرفته بود.

متأسفانه تاکنون تعریف جامعی از توسعه پایدار ارائه نشده است. تعریفی که بیش از همه مورد استفاده قرار گرفته است تعریف کمیسیون برادتلند است:

"آن نوع توسعه ای که بتواند نیازهای کنونی را بدون از دست دادن تواناییهای نسلهای آینده در تامین نیازهایشان تامین کند"

تعریف دیگری توسط اتحادیه جهانی حفاظت در سال ۱۹۹۱ ارائه شده که "بهبود کیفیت زندگی انسان را در چاقوب ظرفیت برد اکوسیستمهای حامی" مورد تاکید قرار داده است.

شاید بهتر باشد که به تعریفی نسبتاً ساده و فرآیندگرا که رفاه نظام گرایانه بلند مدت را مد نظر قرار دهد به ترتیب زیر بسنده کرد:

"توسعه پایدار آن توسعه ای است که سلامت انسان و نظام های اکولوژیکی را در بلند مدت بهبود بخشد."

هدف اصلی توسعه پایدار، تامین نیازهای اساسی، بهبود ارتقا سطح زندگی برای همه، حفظ و اداره بهتر اکوسیستمها و آینده ای امن تر و سعادت مند تر ذکر شده است.

بالاخره اینکه بحث توسعه پایدار را می توان بر پایه دیدگاه جدید، شبکه پیچیده ای از ارتباطات درونی بین موضوعات، زمینه ها، رشته ها و عوامل مختلف در نظر گرفت. چنین تصور جامع و بین رشته ای که براساس استعاره اکولوژیکی جهان به عنوان یک نظام ارگانیک قرار دارد، می تواند کاربرد عمده ای در شهر سازی داشته باشد. برای مثال مفهوم این مطلب این است که متخصصین مختلفی که با حمل و نقل، کاربری زمین، مسکن، توسعه شهری، توسعه اقتصادی و حفاظت از محیط زیست سروکار دارند، نباید بطور منفک و جدا از هم فعالیت کنند بلکه باید حتی هنگامیکه یک فعالیت خاص انجام میگیرد حتی المقدور به طور منسجم و هماهنگ باشند. ایجاد هماهنگی بین اهداف اقتصادی، زیست محیطی و اجتماعی در درون شهرها ضروری است و اعتقاد عموم بر این است که ابعاد اجتماعی توسعه پایدار باید دارای همان وزن و اهمیتی باشد که اهداف زیست محیطی آن داراست.

توسعه پایدار شهری

با در نظر گرفتن موقعیت شهرها در بستر جهانی، تعیین اجزا تشکیل دهنده یک شهر پایدار کار ساده ای به نظر نمی رسد. برای اینکه یک منطقه شهری بتواند مطلقاً متکی به خود باشد، باید خود را با حصار از سایر نقاط جدا کرده و کلیه نیازهای غذایی، سوخت و مواد دیگر را خود تولید کند. چنین مدل خودکفایی کلاً غیر ممکن بوده و قطعاً ساکنین یک شهر نیز آن را مطلوب نمی دانند. بنابراین مفید تر این خواهد بود که گفته شود شهر به طرف پایداری حرکت میکند. مثلاً شهری پایدار تر است که در صدد حرکت به سوی کارآیی بیشتر در استفاده از منابع، کیفیت زیست محیطی، عدالت اجتماعی و سرزندگی بوده و در عین حال تلاش کند از وابستگی به اتومبیل مصرف منابع تجدید ناپذیر، تولید مواد زاید خطرناک و نابرابری بکاهد.

تا اوایل دهه ۹۰ کمتر کسی روی ادبیات توسعه پایدار شهرها و یا الگوهای توسعه شهری متمرکز بود. نویسندگان موضوعاتی چون بحرانهای جهانی محیط زیست، اقتصاد اکولوژیکی، انتقاد از مدل‌های متداول توسعه بین‌المللی و ضرورت تغییر ارزشها و طرز تفکرها را مد نظر قرار می دادند. ولی در سالهای اخیر معماران و شهر سازان شروع به توجه به این نکته نموده اند که بینند پایداری به مفهوم خاص چه کاربردی در الگوی توسعه شهری می تواند داشته باشد. برخی از آنان بر طراحی شهری و برنامه ریزی کالبدی تاکید داشته اند. برخی دیگر روی ملاحظات برنامه ریزی زیست محیطی متمرکز شده و عواملی چون کیفیت هوا، آب و سیستمهای طبیعی را مورد توجه قرار داده اند. بالاخره برخی هم ضرورت توجه به مسایل اجتماعی و بی عدالتی های موجود در جوامع شهری را مورد تاکید قرار داده و بر این عقیده اند که مسایل اجتماعی و زیست محیطی به طور تنگاتنگی با هم در ارتباطند. گرچه ممکن است هر یک از آنان موضوعات خاصی را مورد تاکید قرار داده باشند، لیکن در مورد بسیاری از ابعاد توسعه شهری پایدار اتفاق نظر اصولی وجود دارد.

سلمان^۲ (1995) ضمن تحلیل نقش شهر سازی در ایجاد پایداری در شهرها، هشت زمینه فعالیت را برای دستیابی به شهر پایدار به شهر سازان توصیه می کند. این ۸ زمینه عبارتند از:

حمایت از سرمایه های طبیعی - حفاظت از منابع طبیعی - آینده نگری در تصمیمات - عدالت اجتماعی در جامعه - عدالت اجتماعی در بین نسلها - چرخه سالم توسعه - ترغیب و تشویق شهروندان - استفاده از محصولات بادوام

اما مساله اصلی این است که آیا پایداری می تواند مفهومی برای شهر سازی باشد و اینکه این پایداری را چگونه می توان در شهرها تحقق بخشید؟

با وجود این پایداری یک مفهوم مفید و ارزشمند برای شهر سازی است. زیرا اهداف بلند مدت اجتماعی و زیست محیطی را موزون و متعادل می سازد. بنا بر این علی رغم مبهم و کلی بودن مفهوم پایداری، امکان تبدیل آن به دستورالعملها و مکانیزمهای اجرایی وجود دارد.

مشکلات و معضلات زیست محیطی کلان شهرها

در کلانشهرهای واقع در کشورهای در حال توسعه، خطرات و معضلات شهری بنا به دلایل مختلفی بسیار پیچیده و پردامنه است. در نتیجه بسیاری از این گونه شهرها، بشدت از آلودگی منابع آبی، آلودگی هوا، عدم کفایت آب آشامیدنی، عدم برخورداری از سیستم جمع آوری و تصفیه فاضلاب، آلوده شدن خاک به مواد شیمیایی، روی هم انباشته شدن مواد زائد جامد، فرسایش خاک، کاهش سطح جنگلها و مراتع و بالاخره جاده های نامناسب رنج می برند.

زیر ساختهای شهری در این گونه شهرها در گذشته ناکافی بوده و غالباً در همان حد باقی مانده و یا در اثر افزایش نیاز دچار نابسامانی شده است. آثار تجمعی اینگونه مسائل زیست محیطی، نه تنها باعث تهدید سلامتی مردم می شود بلکه به توان شهری جهت دستیابی به رشد اقتصادی لطمات جدی وارد می کند.

از طرفی نیز توسعه چشمگیر شهرنشینی همراه با توسعه شهرها از نظر جمعیت و مساحت و به وجود آمدن کلان شهرها و مادر شهرها که خود به صورت شهر-کشور جلب توجه می کنند (مثل تهران) باعث ایجاد بافتها و ترکیب های مختلف شهری و عوامل ارتباطی و اقتصادی پیچیده ای شده اند هر چند که شهرنشینی باعث بوجود آمدن بسیاری از مزایا و رفاه عمومی گردیده است اما خود مشکلات و معضلاتی را برای ساکنان شهرها دامن زده است که میتوان آنها را به عنوان مشکلات شهرنشینی در عصر حاضر و ناشی از توسعه و رواج شهرنشینی مورد مطالعه قرار داد.

توسعه شهرنشینی و توسعه و گسترش شهرها با اجرای انواع پروژه های عمرانی و توسعه شهری با وجود اینکه در جهت امنیت و رفاه شهروندان موثر بوده ولی نارسائی هایی نیز در زندگی شهروندان به خصوص از نظر زیست محیطی به وجود آورده که در بسیاری از موارد این نارسایی ها به صورت مسائل حاد جلوه گر شده اند.

تعدادی از این موارد عبارتند از:

- تغییر کاربری زمین و کاهش زیستگاههای اکولوژیکی به همراه اثرات منفی در گونه های گیاهی و جانوری
- فعالیتهای ساختمانی و تخریب مستقیم و در نتیجه تغییر شکل زمین
- کاهش کیفیت هوا در فازهای ساختمانی و بهره برداری
- تولید مواد زائد جامد و کاهش بهداشت عمومی
- آلودگی آبهای سطحی و زیر زمینی در اثر تخلیه فاضلاب .
- آلودگی صوتی در اثر عوامل مختلف مانند ترافیک
- افزایش تصادفات جاده ای .
- مصرف بی رویه انرژی

لذا توجه به مسائل و ملاحظات زیست محیطی در برنامه ریزی ها، فعالیت ها و اقدامات توسعه در کلان شهرها، می تواند گامی موثر در جهت بهبود وضعیت محیط زیست و در نتیجه ارتقاء سطح کیفیت زندگی مردم باشد. از این رو :

توجه به مطالعات زیست محیطی و به طور مشخص انجام مطالعات ارزیابی اثرات زیست محیطی در مرحله امکان سنجی، مکان یابی و قبل از اجرای پروژه های عمرانی در کلان شهرها به عنوان یکی از موثرترین روشهای مدیریتی در کاهش اثرات زیست محیطی و ابزاری در راه رسیدن به توسعه پایدار شهری به شمار می رود.

ارزیابی اثرات زیست محیطی

ارزیابی اثرات محیط زیستی، ابزاری است در اختیار مدیران و تصمیم گیران تا با استفاده از آن، از پیامدهای نامطلوب اجرای پروژه ها بر محیط زیست جلوگیری نمایند. ارزیابی اثرات محیط زیستی (EIA)³ در مراحل اولیه پروژه، پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و زیست محیطی پروژه ها را پیش بینی و نسبت به پذیرش، اصلاح یا رد آن اقدام می کند. براساس تعریف برنامه عمران ملل متحد (UNDP)⁴، ارزیابی اثرات زیست محیطی عبارت است از: « امتحان، تحلیل و ارزیابی فعالیت های طرح ریزی شده با دیدگاه زیست محیطی مناسب و توسعه پایدار».

به این ترتیب ارزیابی اثرات زیست محیطی را می توان روشی محسوب نمود که در آن اطلاعات مربوط به اثرات زیست محیطی یک فعالیت خاص با هدف حمایت از فرآیند تصمیم گیری به کار می رود. این روش دارای قابلیت ایجاد اطمینان از یک تصمیم گیری آگاهانه می باشد. براساس تعریفی که از طرف اتحادیه بین المللی ارزیابی اثرات زیست محیطی (IAIA)⁵ منتشر شده است. ارزیابی اثرات زیست محیطی را می توان فرآیند شناسایی، پیش بینی، ارزشیابی و اقدامات کاهش اثرات بیوفیزیکی، اجتماعی و دیگر اثرات مرتبط با طرح پیشنهادی قبل از تصمیم گیری اصلی و عملیات اجرایی نامید.

EIA یک سیستم تعیین و ارزیابی برای جلوگیری از اثرات معکوس محیط زیست در نتیجه طرحهای توسعه می باشد. EIA می تواند ابزاری برای رسیدن به توسعه پایدار باشد. اصل ۴ معاهده ریو در زمینه توسعه پایدار بیان می کند که برای رسیدن به توسعه پایدار، باید برای حفظ محیط زیست، EIA جزئی از پروسه توسعه باشد. در تمام کشورهای توسعه یافته EIA برای پروژه های طرحهای توسعه انجام می شود و سازمانهایی نظیر بانک جهانی و غیره برای کمک به این پروژه ها EIA را لازم می دانند.

کشورهای متعددی در سطح جهان از EIA به عنوان ابزاری برای دستیابی به توسعه پایدار در پروژه های بزرگ خود استفاده می کنند. در ایران نیز ارزیابی اثرات محیط زیستی به عنوان قانون در تصمیم گیری برای اجرای طیف وسیعی از پروژه ها بکار می رود.

تاریخچه ارزیابی اثرات زیست محیطی و اهمیت قانونی آن به اواخر دهه ۱۹۶۰ میلادی باز می گردد. در این زمان دولت ایالات متحده آمریکا بر اساس قانون سیاست زیست محیطی (NEPA)⁶ که

3-Environmental Impact Assessment

4-United Nation Development Program

5-International Association For Impact Assessment

6- National Environmental Policy Act

در سال ۱۹۶۹ (قابل اجرا از اول ژانویه ۱۹۷۰) وضع گردید، سازمانها و مؤسسات مختلف را موظف نمود که قبل از اجرای هر پروژه بزرگ، اثرات زیست محیطی آن را مورد بررسی قرار دهند. بر این اساس چنانچه احتمال این وجود داشته باشد که پروژه‌های باعث به وجود آمدن اثرات نامطلوب قابل توجه بر محیط زیست می‌گردد، ناگزیر به تهیه گزارش ارزیابی اثرات زیست محیطی، پیش از اجرای چنین پروژه‌های خواهند بود.

بسیاری از کشورهای دیگر جهان نیز مقررات مشابهی را تصویب نموده اند. جمهوری فدرال آلمان در سال ۱۹۷۱، سوئد در ۱۹۷۲، انگلستان و کانادا در سال ۱۹۷۳، استرالیا و دانمارک در سال ۱۹۷۴ و فرانسه در سال ۱۹۷۶ ضرورت ارزیابی زیست محیطی را به عنوان یک اصل پذیرفتند. در سال ۱۹۸۶ قانون ارزیابی زیست محیطی به تصویب جامعه اقتصادی اروپا رسید. سازمانهای بین المللی متعددی مانند برنامه محیط زیست ملل متحد^۷ (UNEP)، بانک جهانی و سازمان توسعه و همکاریهای اقتصادی^۸ (ECO، ۱۹۷۴) با صدور دستورالعمل‌ها و بیانیه‌هایی انجام ارزیابی زیست محیطی اثرات ناشی از اجرای طرحها و پروژه‌های بزرگ را الزامی نموده و تسهیلات خاصی را برای پروژه‌های دارای گزارش ارزیابی اختصاص می‌دهند.

در نهایت برگزاری کنفرانس محیط زیست و توسعه که از ۳ تا ۱۴ ژوئن ۱۹۹۲ توسط سازمان ملل متحد در ریودوژانیرو برزیل تشکیل گردید، یکی از نقاط قوت ارزیابی اثرات زیست محیطی به شمار می‌رود. در اصل ۱۷ بیانیه پایانی این اجلاس، بر ضرورت انجام ارزیابی اثرات زیست محیطی پروژه‌هایی که احتمالاً اثرات منفی و مهم بر محیط زیست می‌گذارند تاکید شده است.

در کشور ما ارزیابی اثرات محیط زیستی در عین حال که موضوع و مفهوم جدیدی است ولی به لحاظ سابقه تاریخی می‌توان نشانه‌ها و احکامی را با عناوین دیگر و به شکل ساده‌تر در قوانین و مقررات محیط زیستی قبلی ایران جستجو نمود.

در قوانین، مقررات و ضوابط سابق کشور، اصطلاح متداول و شناخته شده‌ای تحت عنوان ارزیابی محیط زیستی یا ارزیابی اثرات محیط‌زیستی وجود نداشت و حتی انجام مراحل ارزیابی نیز در شکل و مفهوم حاضر در مقررات قانونی گذشته پیش بینی نگردیده بود. برای نخستین بار در سال ۱۳۵۴ در آئین‌نامه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۵۴/۴/۲۹ کمیسیون‌های مجلسین وقت، صدور پروانه تأسیس هر نوع کارخانه و کارگاه جدید و توسعه و تغییر کارخانجات و کارگاه‌های موجود موقوف به رعایت مقررات و ضوابط حفاظت و بهسازی محیط زیست شده بود. البته در این زمینه عملاً و فقط یک مبحث از ارزیابی محیط زیستی یعنی استقرار (که از مباحث اساسی و عمده آن نیز می‌باشد) ملاک عمل قرار گرفته است و رعایت می‌شد و دامنه آن، بررسی و رعایت مقررات و ضوابط محیط زیستی یا ارزیابی موضوع صرفاً از جهت تعیین محل استقرار کارخانجات و کارگاه‌ها و یا نهایتاً توسعه و تغییر محل کارخانجات بود، به نحوی که احداث صنایع در محل کمترین پی‌آمدهای محیط زیستی را داشته باشد. با بررسی ماده ۱۷ آئین‌نامه مذکور مشخص می‌شود که به جز کارخانجات و کارگاه‌ها هیچ یک از طرح‌ها و پروژه‌های دیگر مشمول ضوابط استقرار نبوده و اصولاً

7- United Nation Environmental Program

8-Economic Cooperation Organization

ارزیابی اثرات محیط زیستی انجام نمی‌گرفت. معهدا با وجود خلاء قانونی که تا سال ۱۳۷۳ در این مورد وجود داشت، سازمان حفاظت محیط زیست بر اساس ماده ۶ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست و وظایفی که از جهت انجام مطالعات و بررسی‌های محیط زیستی پیش بینی شده بود، در سال ۱۳۵۴ در ساختار تشکیلاتی خود یک بخش به نام بررسی اثرات توسعه پیش‌بینی و ایجاد نمود. وظیفه این دفتر بر اساس شرح وظایف مصوب، بررسی اثرات فعالیت‌های مختلف در محیط زیست بود.

در سال ۱۳۵۸ با کوچک شدن ساختار تشکیلاتی سازمان حفاظت محیط زیست دفتر بررسی اثرات توسعه نیز منحل گردید. مجدداً در سال‌های اخیر، واحد مذکور با عنوان دفتر ارزیابی محیط زیستی در حوزه معاونت محیط زیست انسانی سازمان حفاظت محیط زیست ایجاد گردیده و اجرای مقررات نظارتی مربوط به ارزیابی اثرات محیط زیستی طرح‌ها و پروژه‌های توسعه را بر عهده دارد..

اما آنچه که برای نخستین بار ارائه گزارش ارزیابی محیط زیستی را برای پروژه‌ها الزامی نمود مصوبه شورای عالی حفاظت محیط زیست مورخ ۱۳۷۳/۱/۲۳ می‌باشد که طی آن. مجریان پروژه‌های هفت‌گانه (کارخانجات پتروشیمی، پالایشگاه‌ها، نیروگاه‌ها، صنایع فولاد، سدها و دیگر سازه‌های آبی، شهرک‌های صنعتی و فرودگاه‌ها) را موظف نمود که به همراه گزارش امکان‌سنجی و مکانیابی، نسبت به تهیه گزارش ارزیابی اثرات محیط زیستی پروژه نیز اقدام نماید.

بعدها توسط همین شورا، مصوبات دیگری نیز برای تهیه گزارش ارزیابی محیط زیستی برای سایر فعالیت‌ها (چون کشت و صنعت‌ها، مراکز دفن زباله، راه و راه‌آهن و غیره) الزامی گردید.

هدف از انجام ارزیابی اثرات زیست محیطی در مراحل تهیه طرح نمایاندن هرگونه پیامد زیست محیطی زیانبار در مرحله ای از فرآیند برنامه ریزی پروژه است. بطوری که از آن اجتناب شده یا در صدد رفع آن برآیند.

به عبارت دیگر هدف از ارزیابی اثرات زیست محیطی یک پروژه مشخص شدن میزان خطرات مورد پیش بینی و اقداماتی است که در جهت کاستن یا اجتناب از بروز آنها ضرورت دارد، و نیز تعیین چگونگی جبران خسارات زیست محیطی غیر قابل اجتناب خواهد بود. به این ترتیب به طور خلاصه اهداف ارزیابی زیست محیطی عبارتند از:

- سنجش و پیشنهاد بهترین گزینه برای تصمیم‌گیری بر اساس فاکتورهای تکنولوژیکی و اقتصادی همگام با عوامل اجتماعی و محیط زیست

- تعیین اقدامات کاهنده اثرات در فرآیند برنامه ریزی پروژه متناسب با خسارت‌های احتمالی که از اجرای پروژه پیش بینی می‌شوند.

- پیش بینی هر گونه پیامد زیست محیطی مهم ماندگار که برای آن اقدامات بهبود دهنده امکان پذیر نخواهد بود.

- شناسایی سود و هزینه زیست محیطی برای جامعه

- استفاده از نظرات عمومی شهروندان در فرایند تصمیم‌گیری و کاهش نارضایتی‌ها از اجرای یک پروژه.

- افزایش سطوح همکاری و هماهنگی ها بین سازمانهای دولتی ، غیر دولتی ، آحاد مردم و مجریان پروژه.

- افزایش آگاهی مردم، مسئولین و تصمیم گیران از اثرات زیست محیطی یک پروژه.
- افزایش اعتبار در جامعه جهانی.

تحولات اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی ناشی از اجرای پروژه‌های بزرگ از اجزای توسعه بشمار می‌روند. اگرچه هدف از توسعه ایجاد تغییرات مثبت و رفاه انسان‌ها می‌باشد لیکن توسعه در نهایت ممکن است مشکلاتی را نیز بدنبال داشته باشد. در گذشته تفکرات سطحی تصمیم‌گیران در زمینه پیشبرد رشد اقتصادی بعنوان نیروی محرکه‌ای در جهت افزایش رفاه، عامل مطمئن نیل به توسعه، بدون در نظر گرفتن اثرات منفی این فعالیت‌ها بر محیط‌زیست و اطمینان از منافع دراز مدت، موجب ظهور مفهوم پایداری گردید. این مفهوم زمانی می‌تواند بعنوان عنصر اساسی توسعه پذیرفته شود که هدف از توسعه، افزایش رفاه و گسترش عدالت برای تامین نیازهای اساسی نسل‌های امروز و آینده باشد.

بحث و نتیجه گیری

با توجه به مطالب بیان شده و بررسی های انجام گرفته در ارتباط با توسعه پایدار و ارزیابی اثرات زیست محیطی به راحتی می توان نتیجه گرفت که توجه به مطالعات زیست محیطی و به طور مشخص انجام مطالعات ارزیابی اثرات زیست محیطی در مرحله امکان سنجی ، مکان یابی و قبل از اجرای پروژه های عمرانی در کلان شهرهایی مثل تهران به عنوان یکی از موثرترین روشهای مدیریتی و مکانیزم های اجرایی در کاهش اثرات زیست محیطی و ابزاری در راه رسیدن به توسعه پایدار شهری به شمار می رود .

توسعه شهری و انجام پروژه های عمرانی شهری معمولا اجتناب ناپذیر بوده و از طرفی پیامدهای زیست محیطی و اقتصادی اجتماعی مختلفی به دنبال دارد.به نظر می رسد برای کاهش اثرات منفی این پروژه ها بهترین راه حل، ارزیابی اثرات زیست محیطی باشد. زیرا علاوه بر انجام پروژه بهترین گزینه انجام پروژه نیز انتخاب میشود که کمترین تاثیر منفی را بر محیط وارد خواهد کرد. لذا با توجه به اینکه عمده پروژه های عمرانی شهری توسط زیر مجموعه های مختلف شهرداری تهران انجام میشوند، پیشنهاد می گردد به منظور انجام ارزیابی اثرات زیست محیطی این پروژه ها تحت نظارت شهرداری تهران مراحل ذیل مد نظر قرار گیرد:

۱- تنویر افکار مدیران و معاونین و کارشناسان شهرداری در ارتباط با مقوله محیط زیست و بالاخص محیط زیست شهری و اهمیت آن

۲- آموزش گروهی از متخصصان و کارشناسان شهرداری مرتبط با پروژه های عمرانی شهری

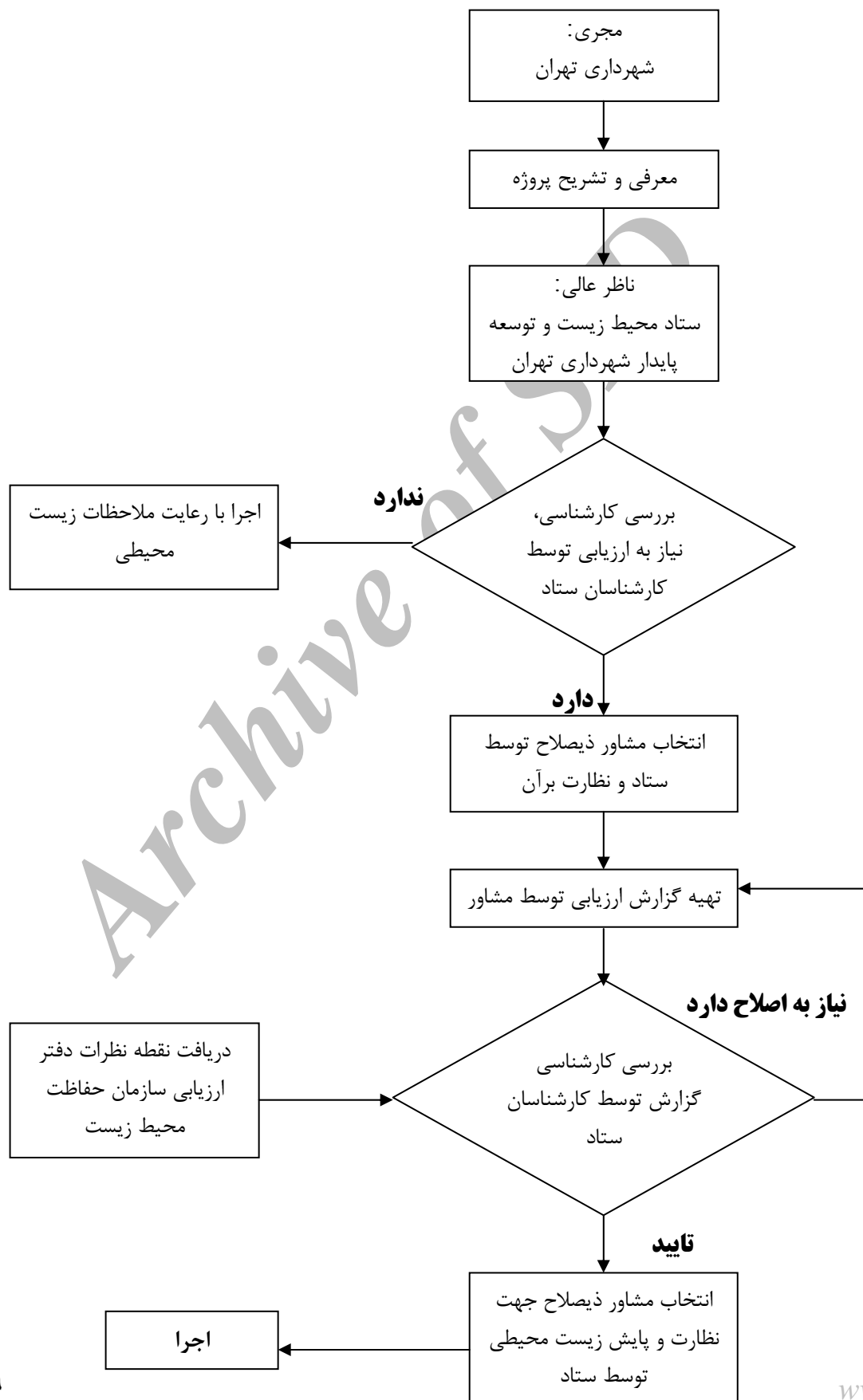
۳- توجیه مدیران و معاونین شهرداری در ارتباط با لزوم اجرای EIA برای پروژه های شهری

۴- تدوین و پیشنهاد یک چارچوب قانونی و نهادی که اعمال ارزیابی محیط زیست پروژه های عمرانی شهری را تضمین نماید.

۵- تدوین دستورالعملهای فنی که بتواند توسط تهیه کنندگان گزارش ارزیابی زیست محیطی پروژه های عمرانی شهری مورد استفاده قرار گیرد.

۶- اجرایی نمودن ابزار مدیریتی EIA در پروژه های عمرانی شهری.

همچنین فلوجارت فرآیند ارزیابی زیست محیطی پروژه های شهری به صورت زیر پیشنهاد میگردد:

- ۱- بحرینی، سید حسن. ۱۳۷۵. توسعه و توسعه پایدار: یک تحلیل نظری. مجموعه مقالات اولین سمینار کشوری توسعه پایدار و محیط زیست. ۲۸ و ۲۹ آبان ماه ۱۳۷۵. دانشکده فنی دانشگاه تهران.
 - ۲- بحرینی، سید حسن. ۱۳۷۶. شهر سازی و توسعه پایدار. رهیافت. فصلنامه علمی پژوهشی.
 - ۳- بحرینی، سید حسن و مکنون، رضا. ۱۳۸۰. توسعه شهری پایدار از فکر تا عمل. محیط شناسی شماره ۲۷.
 - ۴- شهرهای پایدار در کشورهای در حال توسعه، ۱۳۸۳، ترجمه ناصر محرم نژاد. انتشارات مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهر سازی و معماری. تهران
 - ۵- کتاب مجموعه قوانین و مقررات حفاظت محیط زیست، سازمان حفاظت محیط زیست. دفتر حقوقی و امور مجلس، ۱۳۷۹.
 - ۶- شریعت، محمود و مسعود منوری، ۱۳۷۵، مقدمه ای بر ضرورت و اصول ارزیابی اثرات زیست محیطی، سازمان حفاظت محیط زیست، تهران
 - ۷- منوری، مسعود. ۱۳۸۴. ارزیابی اثرات زیست محیطی. سازمان حفاظت محیط زیست. تهران.
- 8 - Jose regin F. and Rene Val R. traffic impact assessment for sustainable traffic management and transportation planning in urban areas. Department of Civil Engineering University of the Philippines. Proceedings of the Eastern Asia Society for Transportation Studies, Vol. 5, pp. 2342 - 2351, 2005
- 9 - Egyptian Environmental Affairs Agency (EEAA). Environmental Management Sector. GUIDELINES FOR ASSESSMENT OF URBAN DEVELOPMENT. January 2005.
- 10 -Selman, P.1995Local Sustainability. Can the planning system help us get from here to there? T.P.R66
- 11 -www.irandoe.org